

**GÜNCEL KELÂM
TARTIŞMALARI
— II —**

Doç. Dr. Mehmet BULGEN

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni 2003 yılında bitirdi. Yüksek Lisansını Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kelâm Bilim Dalında yaptığı “Reenkarnasyonla İlişkilendirilen Ayetlerin Değerlendirilmesi” isimli tezle tamamladı (2005). Bir süre Milli Eğitim Bakanlığı'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenliği yaptıktan sonra 2012 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalına öğretim görevlisi olarak atandı. Aynı yıl “Klasik Dönem Kelâm Atomculuğunun Günümüz Kozmolojisi Açısından Değerlendirilmesi” isimli tezini başarıyla savunarak Doktor ünvanı aldı. İlk post doktora araştırmasını TÜBİTAK Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı kapsamında Kanada, McGill Üniversitesi Institute of Islamic Studies'de “Criticisms of Atomism in Classical Islamic Thought” isimli çalışmasıyla gerçekleştirdi (2014). İkinci doktora sonrası araştırmasını ise Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Syracuse Üniversitesi'nde “The Kalam Cosmological Arguments and Kant's Antinomies of Reason: A Critical Assessment” adlı çalışmayla yaptı (2019). 2017 yılında doçent oldu. *Kelam Atomculuğu ve Modern Kozmoloji* (2015), *Klasik İslam Düşüncesinde Atomculuk Eleştirileri* (2017) adlı kitapları bulunmaktadır.

Doç. Dr. Enis DOKO

Enis Doko, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fizik ve Felsefe bölümlerinden 2010 yılında derece ile mezun oldu. Koç Üniversitesi'nde hazırladığı “Adiyabatik Dönen Spin-Momentum Bağlı Fermi Gazlar” başlıklı tezi ile 2016 yılında kuramsal fizik alanında doktor ünvanını almaya hak kazandı. 2020 yılında Felsefe alanında Doçentlik ünvanını aldı. Doko'nun felsefe ve popüler bilim alanında kaleme aldığı 7 kitabı, kuramsal fizik ve felsefe alanında yayınlanmış çok sayıda akademik makalesi mevcuttur. Akademik ilgi ve araştırma alanları arasında Bilim Felsefesi, Din Felsefesi, Fizik Felsefesi, Analitik Metafizik, Mantık, Zihin felsefesi, Ultra Soğuk Atom Fiziği, Çok Parçacıklı Kuantum Fiziği gibi konular bulunmaktadır. Enis Doko 2017-2019 yılları arasında Sabah gazetesi pazar eki için haftalık Bilim ve Yaşam sayfasını hazırlamıştır. Doko halen İbn Haldun Üniversitesi Felsefe bölümünde çalışmalarına devam etmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI

GÜNCEL KELÂM TARTIŞMALARI — II —

Editörler

Doç. Dr. MEHMET BULGEN

Doç. Dr. ENİS DOKO

1. Baskı

İstanbul - 2021

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: ??????????????????
ISBN 978-975-548-.....-.....
Yayın Numarası:

Kitabın Adı
GÜNCEL KELÂM TARTIŞMALARI - II

Editörler
Doç. Dr. Mehmet BULGEN
Doç. Dr. Enis DOKO

Kapak Tasarımı
Eren SAKIZ

Sayfa Tasarımı
Hamit SAĞLAM

Baskı ve Cilt
Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İSTANBUL
Tel: +90 212 412 17 77
Sertifika No: 44451

1. Baskı: İstanbul, 2021

Copyright © Bu eserin bütün hakları İFAV'a aittir.
Yayınevinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
Nuhkuyusu Cad. No: 110 Bağlarbaşı 34662 Üsküdar İSTANBUL
Tel: +90 216 651 15 06 Faks: +90 216 651 00 61
ifav@ilahiyatvakfi.com • www.ilahiyatvakfi.com

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
ÖN SÖZ	11
KELÂM İLMİNDE YENİLİK MESELESİ	
Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ.....	21
MODERN BİLİM ve FELSEFE AÇISINDAN ALLAH'IN EVRENE MÜDAHALESİ ve MUCİZE	
Prof. Dr. Caner TASLAMAN	69
SON PEYGAMBERİ MÜJDELEMEK: BEŞÂİRÜ'N-NÜBÜVVE	
Doç. Dr. Fadıl AYĞAN.....	95
BEŞÂİRÜ'N-NÜBÜVVE ÜZERİNE	
Prof. Dr. Ömer Faruk HARMAN	125
DEİZM ve ELEŞTİRİSİ	
Doç. Dr. Emre DORMAN	133
YENİ ATEİZM ve ELEŞTİRİSİ	
Doç. Dr. Alper BİLGİLİ	183
İGNORAMUS ET İGNORABİMUS	
Nörobilim Verileri Işığında Bir Özgür İrade İncelemesi	
Dr. Mehmet ÖDEMİŞ.....	201
ÇAĞDAŞ NÖROBİLİM ve DİNİ TECRÜBE: NÖROTEOLOJİK TEZLER TANRI İNANCINI YANLIŞLAYABİLİR Mİ?	
Doç. Dr. Enis DOKO	243
NÖROTEOLOJİ AÇISINDAN İNSAN FİİLLERİ ve ÖZGÜR İRADE	
Uz. Dr. Sabahaddin KILIÇ	263
GENETİK PERSPEKTİFİNDEN İNSAN ve KADERİ	
Dr. Hüsnâ Karaboğa YURDAGÜR.....	297
COVID-19 ve FELSEFİ-ETİK YANSIMALARI	
Prof. Dr. Mehmet Sait BUĞDADI.....	313

DİN BİLİM İLİŞKİSİNDE MODEL ARAYIŞLARI	
Dr.Öğr.Üyesi Yasin Ramazan BAŞARAN	339
DİN AÇISINDAN DÜNYA DIŞI YAŞAMA BAKIŞ	
Selen FETTAHOĞLU - Doç. Dr. Enis DOKO.....	349
UZAY-ZAMANIN DOĞASI	
Doç. Dr. Şener ÖZÖNDER	367
MODERN ARKEOLOJİ ve ANTROPOLOJİ AÇISINDAN DİNLERİN KÖKENİ TEORİLERİ	
Tuğrul KURT.....	383
DİNLERİN KÖKENİ TEORİLERİ ÜZERİNE	
Prof. Dr. Ömer Faruk HARMAN	405
MODERN BİLİM AÇISINDAN ASTROLOJİ ve BURÇLAR	
Doç. Dr. Enis DOKO.....	411
ÖLÜME UYANMAK: ÖLÜMÜN -E HALİ	
Dr. Saliha UYSAL.....	429

SUNUŞ

İslâm dininin akaid esaslarını sistemleştirmek, muhtevalarını açıklamak ve inkârcılara karşı savunmak üzere tedvin edilmiş bulunan kelâm ilmi, ilk zamanlar bu görevini, daha çok Kur'an ve hadisler çerçevesinde ve Arapçanın sağladığı imkânlarla yapıyordu. Aralarında Hasan el-Basrî (ö. 110/728), Zeyd b. Ali (ö. 122/740), Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765), Ebû Hanîfe (ö. 150/767) gibi alimlerin yer aldığı dönemin ileri gelenleri itikadi konularda detaylara girmiyor, bid'atçıların görüşlerini aklî ve ilmî delillerle değil, çoğunlukla naklî delillerle reddediyorlardı. Yazdıkları risaleler geniş ve kapsamlı değildi ancak o günün Müslümanlarını bilgilendirmede, zihin ve ruhlarını tatmin etmede yeterli idi.

Müslümanlar Yunan, İnan ve Hint kültürleri ile temasa geçip bu kültürlerden tıp, fizik, felsefe, astronomi ve matematik gibi ilimlere dair kitapları tercüme edilince, alimler hem bu ilimlerden yararlanmak hem de onların İslâm'a aykırı olan yönlerini reddetmek üzere söz konusu ilimlere ilgi gösterdiler. Tıp, Hendese, Astronomi gibi ilimleri nesnel bularak günlük hayatlarını kolaylaştıran unsurlar olarak değerlendirenlerken Tabiat, Metafizik ve Mantık gibi ilimlere eleştirel yaklaştılar, müelliflerinin maksatlarını anlayıp yanlış buldukları görüşleri çürütmek için birçok felsefî meseleyi kelâm ilmine dahil ettiler. Böylece kelâm kitaplarında fizik, metafizik ve mantığa ilişkin konular boy göstermeye başladı.

Bu faaliyetin başlatıcılarından olan Mu'tezile, kadim İnan, Hint ve Yunan felsefelerine karşı cephe almış, bunlara karşı yazdıkları eleştirilerle önemli işler başarmışlardır. Ancak bu işleri yaparlarken zaman zaman akıl-vahiy dengesini kurmada zorlanmışlardır. Bu nedenle de diğer Müslüman fırkaların eleştirilerine maruz kalmışlar, dış düşmanları bırakıp iç mücadelelere girip enerjilerini bu yönde harcamışlardır.

Hicri IV. Yüzyılın başlarında İmam Mâtürîdî (ö. 333/944) ve Ebü'l-Hasen el-Eş'arî (ö. 324/935-36) gibi kelâm alimlerinin öncülüğünde ortaya çıkan Ehl-i Sünnet kelâmı, akıl ile naklin uzlaşısını dengeli bir şekilde kurmuş, konuları açıklama ve savunmada akla yer vermekle beraber Mu'tezile'den farklı olarak aklî yasaları belirleyici ve kurucu değil, destekleyici olarak kabul etmişlerdir. Bu dönemin hâkim anlayışının Kur'an, sahih sünnet, dil ve akl-ı selim olduğunu söyleyebiliriz.

İmam Gazzalî'den sonra Mantık ve onun gölgesinde gelişen felsefe hâkim kanaat haline gelince, kelâm kitaplarında açıklamalar, deliller ve savunmalar bu yönde geliştirilmeye başlandı. Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), Seyfeddin el-Âmidî (ö. 631/1233), Kâdî Beyzâvî (ö. 685/1286), Adudüddin el-Îcî (ö. 756/1355), Sa'düddîn et-Teftâzânî (ö. 792/1390) ve Seyyid Şerif el-Cürçânî (ö. 816/1413) gibi kelâm alimleri meselelerini ve delillerini buna göre geliştirdiler.

XVI. yüzyıldan itibaren ise hâkim kanaat tecrübe, müşahede ve müspet ilimler istikametinde gelişmeye başlamış olup söz konusu süreç günümüzde de devam etmektedir. Bu sebeple günümüz kelimcisi açıklama, savunma ve delillendirmelerini bu yöne kaydırma durumundadır. Bu, bir tercih değil, adeta mecburi istikamet olmuştur. Bu hâkim anlayış devam ettiği sürece çabalarımız bu yönde olma zorundadır.

Bu sebeptendir ki serinin ikinci kitabını oluşturan Güncel Kelâm Tartışmaları-2'de "Kelâm İlminde Yenilik Meselesi, Modern Bilim Açısından Allah'ın Evrene Müdahalesi ve Mucize, Deizm ve Ateizmin Eleştirisi, Nörobilim ve İrade Özgürlüğü, Genetik Perspektifinden İnsan ve Kaderi, Uzay ve Zamanın Doğası, Kuantum Fiziğinin Felsefi İmaları, Modern Arkeoloji ve Antropoloji Açısından Dinlerin Kökeni Teorileri" gibi konulara yer verme ihtiyacı duyuyoruz. Çünkü bir zamanların popüler kelâm konuları olan cevher, araz, cisim, hudûs, sudûr, madum ve mevcut gibi meseleler günümüzde karşılaşılan problemlere çözüm sunmamakta ve bu nedenle günümüz insanının ilgisini çekmemektedir. Mesajları güncel konular üzerinden vermek ve tartışmaları metafizik yerine kozmoloji gibi bilimler üzerinden yürütölmek daha etkili ve zamanın ruhuna daha uygun gözükyor. Bu nedenledir

ki vesâil konularını bu kapsamda tespit etmek, kelâm öğrenim ve öğretimini bu çerçevede zenginleştirmek zorundayız.

Bu ihtiyaç dolayısıyla kitabımıza konu olan tartışma meselelerini önemsiyor, teşvik ediyor ve başarılı olması için dua ediyorum. Değerli editörlerimiz Doç. Dr. Mehmet Bulgen ve Doç. Dr. Enis Doko'yu bu istikametteki faaliyetleri dolayısıyla tebrik ediyorum. Yine Güncel Kelâm Tartışmaları toplantılarına yöneticilik yaparak, sunum ve müzakerelerde bulunarak ve bunların deşifrelerini üstlenerek katkı sağlayan değerli ilim insanlarına şükranlarımı sunuyorum. Son olarak emek mahsulü bu çalışmayı yayınlayarak siz değerli okuyucularla buluşmasını sağlayan Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınevi'nin değerli yönetici ve çalışanlarına teşekkür ediyorum. Başarı Allah'tandır.

Prof. Dr. İlyas Çelebi

ÖN SÖZ

Güncel Kelâm Tartışmaları serisinin birinci kitabını yayınlamamızın üzerinden yaklaşık altı yıl geçti. Bu süreçte kitap oldukça ilgi gördü. Gerek okuyucularımızdan gelen talepler gerekse düzenlediğimiz seminerlerden edindiğimiz izlenimler kelâmın güncel konularıyla ilgili bir kitap çalışması daha yapma konusunda bizi cesaretlendirdi. Bunun sonucunda Güncel Kelâm Tartışmaları serisinin ikinci kitabı doğdu.

Güncel Kelâm Tartışmaları serisinin birinci kitabı hatırlanacağı üzere Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı tarafından 2011-2013 yılları arasında düzenlenen kelâmın güncel konularına dair ilmi toplantıları eksen alıyordu. İnsanın Tabiatı ve Kökeni Sorunu, Stephen Hawking'in *Büyük Tasarım* Kitabı Ekseninde Din-Fizik ilişkisi, Teolojik ve Felsefi İmalarıyla CERN deneyleri, Nöroteoloji mi Neoteoloji mi? Öncesi ve Sonrası ile Big Bang, Kelâm Kozmolojisinin Bilimsel Değeri, Çağdaş Kozmoloji Açısından Kelâm Atomculuğu, Evrendeki Hassas Ayarlar ve Kozmolojinin Çözölemeyen Problemleri, Kelâmın Modern Bilimle Meşgul Olmasının Gerekliliği, Ateizm ve Eleştirisi, Güncel Kelâm Tartışmaları-I'de ele alınan konulardan bazılarıdır.

Kuşkusuz birinci kitapta tartışılan bütün bu konular kelâm ilminin güncel meselelerle irtibatını kurma açısından önemli olmakla birlikte bunlar günümüz kelâmının ilgileneceği gereken meselelerden sadece bazılarıdır. Bu bağlamda ikinci kitapta ele alınan konular birinci kitabı tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Beklentimiz bu çalışmamızın kelâm ilmini güncel meselelerle ilişkilendiren daha başka araştırmalara vesile olmasıdır.

Güncel Kelâm Tartışmaları-II, kelâm ilminin günümüzde doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ilişkili olduğu 18 farklı çalışmayı içer-

mektedir. Kitabın açılış yazısını, Prof. Dr. İlyas Çelebi'nin "Kelâm İlminde Yenilik Meselesi" adlı çalışması oluşturmaktadır. Bilindiği üzere İslâm dininin vahye dayalı prensiplerini temellendirme ve savunma vazifesini üstlenen kelâm ilmi bu görevini geçmişte başarılı bir şekilde icra etmiş ve klasik İslâm düşüncesinde önemli bir yer edinmiştir. Ancak Avrupa'da XVII. Yüzyıl bilim devrimi sonrasında ortaya çıkan aydınlanma ve sekülerizasyon gibi gelişmeler semavi dinlerin geleneksel dünya görüşlerine meydana okuyan bir takım inkârcı akımların ortaya çıkışını beraberinde getirmiştir. Bu düşünceler XVIII. Yüzyılın ortalarından itibaren İslâm dünyasını da etkisi altına almaya başlamış ve din karşıtı birtakım görüşlerin gelişmesine yol açmıştır. İslâm'ın temel prensiplerini yaşanan çağa uygun bir şekilde temellendirme ve savunma amacıyla kelâm ilmini yenilemeye yönelik faaliyetler modern akımların İslâm ülkelerini etkisiyle başlamış ve XX. Yüzyılın başlarında Mısır, Hind ve Osmanlı coğrafyası düşünürlerinin gündemini oluşturmuştur. İşte Prof. Dr. İlyas Çelebi bu yazısında kelâm ilminde yenilik meselesini hem tarihsel hem de kavramsal açıdan ele alıyor ve bir takım çözüm önerilerinde bulunuyor. Ona göre kelâm ilmi güncellenecek ise bu kelâmın sahip olduğu geleneksel mirasın farkında ve sorumluluk bilinciyle yapılan bir güncelleme olmalıdır. Süreklilik ile yenilik arasındaki denge gözetilmedikçe ideal bir kelâm söylemi oluşturulamaz.

Kitabın bir diğer yazısını Prof. Dr. Caner Taslaman'ın "Modern Bilim Açısından Allah'ın Evrene Müdahalesi ve Mucize" adını taşıyor. Mucize konusunu din felsefesi açısından detaylı bir şekilde ele alan Taslaman'a göre doğanın işleyişi hakkında modern bilimle artan bilgimiz, Tanrı'nın evrene nasıl müdahale edeceğiyle ilgili günümüzde farklı yaklaşımların ortaya çıkmasını sağladı. Bazı kişilerin kuantum fiziği ekseninde ortaya çıkan indeterminist boşlukların Allah'ın belirlemesiyle doldurulabileceğini iddia etmesi bunun bir örneğidir. Yine günümüz bilim felsefesinde doğa yasalarının gerçekte ne olduğuna dair süregelen tartışmalar dinlerin peygamberleri desteklemek için kullandıkları mucizelerin farklı şekillerde izah edilebilmesini mümkün kılmaktadır.

Güncel Kelâm Tartışmaları-II'deki bir diğer yazı Doç. Dr. Fadıl Ayğın'ın "Son Peygamber'i Müjdelemek: Beşâirü'n-Nübüvve" adını taşımaktadır. Bilindiği üzere klasik dönem kelâmcıları Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispatlamak için birçok delil geliştirmişlerdi. Bunlardan biri Hz. Peygamber'in daha önceki ilâhî kitaplarda müjdelendiği tezine dayalı Beşâirü'n-Nübüvvedir. Fadıl Ayğın'a göre İslâm öncesindeki dinlerin çoğunda mevcut bulunan ahir zamanda gelecek kurtarıcı beklentisi beşâirü'n-nübüve ile ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda Eski ve Yeni Ahit'lerde geleceği müjdelenen kurtarıcıya nispet edilen özellikler Hz. Peygamber'in nitelikleriyle örtüşmesi dikkate değerdir. Fadıl Ayğın'ın yazısının sonunda dinler tarihi sahasında önde gelen isimlerden biri olan Prof. Dr. Ömer Faruk Harman'ın konuyla ilgili değerlendirmelerini okuyabilirsiniz.

Kitabımızda nübüvvetle ilişkili bir başka önemli yazı Deizm ve Eleştirisi adını taşıyor. Deizm konusunda nitelikli çalışmalarıyla tanınan Doç. Dr. Emre Dorman tarafından kaleme alınan yazıda ülkemizde son zamanlar sıklıkla gündeme gelen deizmin Tanrı ve din tasavvuru detaylı bir şekilde ele alınıyor. Dorman'a göre Tanrı'nın varlığını kabul eden ancak herhangi bir dine inanmayan anlamında bir deizm daha ziyade Hristiyanlığın kendi içindeki birtakım problemler nedeniyle Batı düşüncesinde ortaya çıkıp gelişmiştir. Ancak doğru bir İslâm anlayışı açısından değerlendirildiğinde deizmin felsefi ve teolojik açıdan İslâm dinine bir tehdit oluşturması mümkün değildir. Buna rağmen günümüzde İslâm ülkelerinde bu akım yaygınlaşıyorsa bunun sebebi İslâm'ın gereğince anlaşılıp yaşanmamasından kaynaklanmaktadır.

Kitaptaki bir diğer önemli yazı Doç. Dr. Alper Bilgili'ye ait "Yeni Ateizm ve Eleştirisi" adını taşıyor. Batı düşüncesinde Richard Dawkins, Sam Harris, Christopher Hitchens, Daniel Dennett ve Lawrence Krauss gibi bilimselciliği ön plana çıkaran isimlerin başını çektiği Yeni Ateizm hareketinin önemli özelliklerinden biri doğa bilimlerinin dışında bir bilgi edinme kaynağını kabul etmemesidir. Ancak Alper Bilgili'ye göre yeni ateistlerin dünyada tek meşru bilgi kaynağının doğa bilimleri olduğu iddiası, yani bilimselcilik, felsefi bir iddiadır

ve bu iddianın kendisine doğa bilim dalları kullanılarak ulaşılmış değildir. Ayrıca yeni ateistlerin ortaya attığı birçok görüş aslında klasikte de ortaya atıldı, ancak Yeni Ateizm'in farkı içerikten daha ziyade tonlamada gözüküyor. Yeni ateistler dinleri fikri olarak eleştirmenin ötesinde yok edilmesi gereken düşman bir unsur olarak görüyorlar ve dinlere adeta savaş açıyorlar. Dolayısıyla Yeni Ateizm özünde bir hakikat arayışından daha çok kendini dinleri eleştirmeye adanmış dogmatik bir misyon hareketi görünümü arz ediyor.

Kitabın bir başka yazısı ise Dr. Mehmet Ödemiş'in çağdaş nörobilim verileri ışığında ele aldığı bir özgür irade incelemesi olan "İgnoramus et İgnorabimus" adını taşıyor. Ödemiş "Bilmiyoruz ve bilemeyeceğiz" anlamına gelen bu başlığı nöronların aksiyon potansiyelleri üzerine araştırmalarıyla ünlü Alman fizyolog Emil Heinrich du Bois-Reymond'dan esinlenerek koymuş. Özgür iradenin sinir bilimi (nöroloji) açısından çözümünün neredeyse imkânsız bir mesele olduğunu savunan Ödemiş'e göre konunun açığa kavuşturulması için din ve felsefe gibi farklı alanların iş birliğine dayalı bütüncül yaklaşımlar gerekiyor. Zira nörobilim insan özgürlüğünü açıklayıp bilimsel bir şekilde temellendirmese de dinler bunu teolojik açıdan meşru bir zemine taşıyabiliyor. Dolayısıyla Mehmet Ödemiş'e göre bilimi her şeyi açıklayabilen bir tapınak, bilimciliği ise bir din hâline getirecek davranışlardan kaçınmak gerektiği kadar, din alanında insanların kendi yorumlarını dinin kendisi diye sunmaktan da kaçınmaları gerekiyor.

Kitabın nörobilimle ilişkili bir diğer yazısı ise Doç. Dr. Enis Doko'ya ait, "Çağdaş Nörobilim ve Dini Tecrübe: Nöroteolojik Tezler Tanrı İnancını Yanlışlayabilir mi?" adını taşıyor. Bilindiği üzere nöroteoloji sinirbilimin bir alt dalı olarak dini huşu, kendinden geçme ve trans halleri, evrenle ya da Tanrı ile bütünleşme, içsel aydınlanma, Tanrı'nın huzurunda olma gibi dini tecrübeleri nörolojik olarak açıklamaya çalışıyor. Ancak diğer taraftan nöroteolojik çalışmalar bazı ateistler tarafından din ve Tanrı'nın varlığı aleyhinde sunulabiliyor. Örneğin Michael Persinger Tanrı'nın beynin bir ürünü olduğunu, Andrew Newberg ise Tanrı'nın insan zihni dışında bir kavram ya da gerçeklik olarak var olamayacağını iddia ediyor. Ancak Enis Doko bu

çalışmasında nörolojiye dayanan inanç eleştirilerinin çeşitli bağımsız delillerle temellendirilen çıkarımsal Tanrı inancı için geçerli olamayacağı savunuyor.

Kitaptaki nörobilimle ilgili son yazı ise Uz. Dr. Sabahaddin Kılıç'a ait, "Nöroteoloji Açısından İnsan Fiilleri ve Özgür İrade" başlığını taşıyor. Kelâm sahasında doktora yapan bir tıp mütehasssısı olan Kılıç'ın yazısı konunun nörolojik ve kelâmî boyutlarını birlikte ele aldığı için önem arz ediyor. Kılıç, nörolojik bakımdan irade özgürlüğü konusunda yapılan bilimsel çalışmaları Libet deneyi ekseninde tartışıyor. Ardından bu deneyin sonuçlarıyla klasik dönem kelimcilerinin insan fiilleri ve kesb nazariyesi eksenindeki görüşleri arasında bir karşılaştırma yapıyor. Kılıç'a göre başta Libet deneyi olmak üzere çağdaş nörolojinin ortaya koyduğu veriler Mu'tezile, Eş'ariyye ve Mâtürîdiyye'ye mensup kelimcilerin insan fiillerine dair geçmişte yapmış oldukları tartışmalara yeni açılımlar sağlayacak mahiyettedir.

Kitabın bir başka ilgi çekici yazısı ise "Genetik Perspektifinden İnsan ve Kaderi" konusunu işliyor. Houston Üniversitesi Hücre ve Moleküler Biyoloji bölümünde doktora yapmış bir araştırmacı olan Dr. Hüsna Karaboğa Yurdağür'e ait olan yazı, insanın hayatını değiştirebilecek ve geleceğini şekillendirebilecek potansiyelleri içinde barındırdığı belirtilen genetik bilimindeki canlılık ve insanın biyolojik yapısıyla ilişkili günümüzdeki son gelişmeler hakkında bilgi veriyor. Böylelikle yazı, insanın duygu, düşünce, inanç durumu ve kaderi ile ilgili soruları kelâmî açıdan modern bir yaklaşımla tartışılmasına imkân sağlıyor.

Kitabın bir diğer önemli yazısı ise Prof. Dr. Mehmet Sait Buğdacı'ya ait Covid-19 ve "Felsefî-Etik Yansımaları". Bilindiği üzere 2019'un sonlarında ilk defa Çin'de ortaya çıkan Corona virüsü 2020 yılında dünya gündemine damgasını vurmaya başardı ve çok önemli ekonomik, siyasi, ticari, teolojik ve felsefî sonuçları oldu. Aynı zamanda bir tıp profesörü olan Dr. Mehmet Sait Buğdacı'nın yazısı virüsün ortaya çıkışı, gelişimi, hastalığa yol açması ve bundan korunma yollarını başarılı bir şekilde sunarak konunun felsefî-etik açıdan

sağlıklı bir şekilde değerlendirmesine imkân sağlıyor. Ayrıca yazı, virüslerle mücadeleyi büyük ölçüde mümkün kılan insan vücudundaki hayranlık verici savunma ve bağışıklık sistemindeki akıllı tasarıma dikkat çekmesiyle önem arz ediyor.

Dr. Öğr. Üyesi Yasin Ramazan Başaran'ın yazısı ise günümüzde yoğun bir şekilde tartışılan “Din-Bilim İlişkisinde Model Arayışları” konusunu ele alıyor. Bilindiği üzere günümüzde din-bilim ilişkisi daha çok çatışma, bağımsızlık, diyalog ve entegrasyon gibi farklı modeller üzerinden ele alınıyor. Başaran, bu derece farklı modeller geliştirilmesinin sebebini din ve bilimin farklı şekillerde anlaşılmasından kaynaklandığını belirtiyor. Herkesin din ve bilim anlayışı farklı olduğunda konu sağlıklı bir zeminde tartışılmayacaktır. Ancak Başaran'a göre din bilim ilişkisi konusu metafizik bir zeminde tartışıldığı takdirde bundan verimli sonuçlar elde edilebilir. Ancak bunun için din ve bilimin öncelikle metafizik alana çekilmesi gerekiyor.

Kitaptaki bir diğer yazı Selen Fettahoğlu ve Doç. Dr. Enis Doko'ya ait olup “Din Açısından Dünya Dışı Yaşamı” konu alıyor. Diğer gezegenlerde yaşam ihtimali eski zamanlardan beri hem din hem de felsefede tartışma konusu olmuştur. Orta çağda hâkim Aristotelesçi kozmoloji anlayışının bir taraftan dünyayı ve insanı evrenin merkezine koyması ve diğer taraftan da ay üstü evrenin oluş ve bozuluşun dışında tamamen farklı hammadde yapıları olduğunu iddia etmesi, insanlarda yaygın bir şekilde dünya dışı bir yaşamın mümkün olmadığı sonucuna götürdü. Ancak Kur'an'ın evrenin büyüklüğüne ve Allah'ın yaratmasının sürekliliğine dikkat çeken tavrı bazı Müslümanların dünyanın dışındaki gezegenlerde de yaşamın olabileceğine yönelik birtakım yorumlar yapmalarına neden oldu. Modern bilimin gelişimiyle evrenin içinde trilyonlarca galaksi ve yıldızı barındıran son derece büyük bir yer olduğunun keşfi evrende daha farklı dünyalar ve yaşamın olabileceği fikrini yeniden gündeme getirdi. Bu bağlamda Selen Fettahoğlu ve Enis Doko'nun bu yazısı farklı dinlerin dünya dışında bir yaşamın bulunmasıyla uyumlu olup olmadığını tartışıyor ve dünya dışı bir yerde yaşamın bulunmasından İslâm dininin zarar görmeyeceğini belirtiyor.

Kitaptaki bir diğer önemli yazı “Uzay-Zamanın Doğası” konusunu ele alıyor. Teorik fizikçi Doç. Dr. Şener Özönder bu yazısında Modern fizik bağlamında uzay ve zamana dair neler biliyoruz? Uzay ve zamanın yapısı sürekli mi yoksa kesikli mi? Uzay-zamanın bir başlangıcı var mı? gibi soruları tartışıyor. Bu sorulara verilen cevaplar geçmişte olduğu gibi günümüzde de felsefi ve teolojik tartışmaları beraberinde getiriyor. Örneğin uzay-zamanın kesikli yapıda oluşu ihtimali geçmişte kelâmcılar tarafından evrenin yaratılmışlığına bir delil olarak kullanılmıştı. Şimdilerde ise bu varsayım evrenin de bir başka varlık tarafından oluşturulan bir simülasyon olup olmadığı tartışmasını gündeme getiriyor. Özönder’e göre her ne kadar modern fizik ve kelâm yaşadığımız evrene farklı ontolojik ve epistemolojik gayelerle yaklaşılar da evrenin başlangıcı ve sınırlara dair sorularda birbirlerine yaklaşıyor ve birbirlerini besliyorlar.

Güncel Kelâm Tartışmalarının bu cildinde dinler tarihiyle de ilgili bir yazıya yer verdik. Gothe Üniversitesi Dinler Tarihi Bölümü araştırma görevlisi Tuğrul Kurt “Modern Arkeoloji ve Antropoloji Açısından Dinlerin Kökeni Teorileri” konusunu ele alıyor. Bilindiği üzere dinlerin kökeni meselesi İslâm ilahiyatının odağını oluşturan tek tanrılı inancın seyrini ve tevhit inancının kökenini anlatabilmek için önemli bir yere sahiptir. Çoğu zaman modern antropolojik ve arkeolojik çalışmalarda dinlerin kökenine dair ortaya sürülen tezler ile semâvî dinlerin inançları birbirine zıt görüşler olarak ele alınsa da Tuğrul Kurt bu yazısında birbirine zıt görülen bu tezleri eleştirel bir şekilde bir araya getirerek değerlendirmeye çalışıyor. Tuğrul Kurt’un yazının müzakeresini ise Türkiye’de dinler tarihi alanında duayen isimlerden biri olan Prof. Dr. Ömer Faruk Harman yapıyor.

Kitabımızın Doç. Dr. Enis DOKO tarafından kaleme alınan bir diğer yazı ise “Modern Bilim Açısından Astroloji ve Burçlar” konusunu ele alıyor. Doko bu yazısında astrolojinin evrensel bir disiplin olmaktan daha ziyade farklı kültürlerde farklı şekillerde tezahür eden kültürel bir olgu oluşuna dikkat çekiyor. Doko’ya göre günümüzde yaygın kabul gören astroloji aslında Babil ve Aristoteles astronomisine dayanmakta ve çağdaş astronomiyle birçok noktada çelişiyor. Çok

sayıda bilimsel teste tabi tutulan astrolojinin bu testlerin hepsinde başarısız olması bir göstergedir. Buna rağmen astrolojinin insanlar arasında bu derece yaygın olması “Barnum-Forer Etkisi” olarak bilinen bir etkidir ki astrolojik tahminlerin herkese uyabilecek şekilde genel olmasından kaynaklanmaktadır.

Güncel Kelâm Tartışmaları-II kitabının son yazısını ise Dr. Saliha Uysal’a ait ölüm eşiği deneyimlerini konu alan “Ölüme Uyanmak: Ölümün -E Hali” oluşturuyor. Saliha Uysal’a göre ölüm eşiği deneyimlerinin kişinin dini yaşamında ve hayatı algılayışında oldukça derin psikolojik etkileri olmakla birlikte bunların gerçekten bir ölüm tecrübesi olarak görmemek gerekiyor. Ancak yine de bu deneyimler ölüm fenomeninin nasıl olduğuna dair bir takım ip uçları da taşıyor. Bu ipuçları vesilesiyle insanlara düşen ise ölüme uyanmak yani iyi bir kul olmak ve hayatımızı insanlığa faydalı işler yapmak üzerine şekillendirmektir.

Güncel Kelâm Tartışmaları-II kitabının oluşmasına en başta yazarlar olmak üzere birçok değerli akademisyenin katkısı oldu. Kuşkusuz bunlar arasında en önemli katkı güncel kelâm konularında seminerler düzenleme fikrini ilk defa ortaya atan Prof. Dr. İlyas Çelebi’ye aittir. Hocamıza Güncel Kelâm Tartışmaları serisinin birinci kitabından beridir verdiği destek için teşekkür eder Yüce Allah’tan ilimle dolu uzun bir hayat dileriz. Ayrıca Güncel Kelâm Tartışmaları kitaplarının zeminini oluşturan seminerlerde gerek sunumda bulunarak gerekse moderatörlük yaparak katkılarda bulunan Prof. Dr. Ömer Faruk Harman, Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün, Prof. Dr. Cemalettin Erdemci, Prof. Dr. Cağfer Karadaş, Prof. Dr. Ayhan Çitil, Prof. Dr. Caner Taslaman, Prof. Dr. Mehmet Sait Buğdacı, Prof. Dr. Mehmet Erdoğan, Prof. Dr. Rahim Acar, Prof. Dr. Ali Ayten, Prof. Dr. Mahmut Çınar, Doç. Dr. Fadıl Ayğan, Doç. Dr. Alper Bilgili, Doç. Dr. Şener Özönder, Doç. Dr. Emre Dorman, Dr. Öğr. Üyesi Yasin Ramazan Başaran, Uz. Dr. Sabahaddin Kılıç, Dr. Saliha Uysal, Dr. Hüsna Karaboğa Yurdagür, Dr. Mehmet Ödemiş ve Tuğrul Kurt Hocalarımıza teşekkür ediyoruz.

Son olarak Güncel Kelâm Tartışmaları seminerlerinin düzenlenmesi ve yazıya geçirilmesinde katkılarda bulunan Veysel Cuşkun,

Merve Karakuş, Süheybe Rahme Yıldırım, Esmenur Karaçam, Mukaddes Durak, Gülsüm Merve Arazlı, A. Şefika Sümeyye Kapusuz, Emine Nur Erdem ve Ahmet Tarık Arslan arkadaşlarımızın adlarını minnetle zikretmemiz gerekiyor. Ayrıca emek mahsulü bu çalışmayı kitaplaştırarak siz değerli okuyucularımızla buluşmasını sağlayan Marmara İlahiyat Vakfı Yayınevi yönetici ve çalışanlarına teşekkürlerimizi arz ederiz.

Gayret bizden, başarı Yüce Allah'tandır.

Editörler

Doç. Dr. Mehmet BULGEN

Doç. Dr. Enis DOKO